ВІДГУК
опонента, доктора педагогічних наук, професора
Волкової Наталії Павлівни
на дисертацію
Кравчиної Тетяни Володимирівни
«Теорія та практика формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки», представленої до захисту на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дослідження. Дисертаційна робота Тетяни Володимирівни Кравчиної присвячена надзвичайно актуальній і водночас методологічно непростій проблемі – теоретичному обґрунтуванню та практичній реалізації системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки.

Актуальність обраної теми зумовлена передусім глибинними змінами у вимогах до професійної підготовки фахівців соціономічних професій. Сучасний психолог, соціальний працівник, фахівець соціальної сфери вже не може бути лише носієм суми професійних знань або виконавцем певних алгоритмів допомоги. Його професійна діяльність розгортається у складному полі міжособистісної взаємодії, етичної відповідальності, комунікативної гнучкості, емоційної стійкості, здатності до самоаналізу й постійного переосмислення власних професійних дій. Саме тому педагогічна рефлексія в представленій дисертаційній роботі розглядається не як додаткова якість майбутнього фахівця, а як системоутворювальна основа його професійного становлення, що забезпечує глибину мислення, відкритість до діалогу, критичність, толерантність і відповідальність за прийняті рішення.

Особливої уваги заслуговує те, що здобувачка виводить проблему педагогічної рефлексії за межі суто педагогічної професії. У дисертації переконливо обґрунтовується думка про те, що педагогічна рефлексія є значущою не лише для викладачів, а й для представників соціономічного профілю – психологів і соціальних працівників, діяльність яких має консультативний, терапевтичний, виховний, фасилітативний та

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
ЗАГАЛЬНИЙ ВІДДІЛ
Вхідний № 704/33-01.03
«14» 05 2026 р.

гуманістичний характер. Саме в цьому, на нашу думку, полягає одна з концептуальних «родзинок» дослідження: авторка не механічно переносить педагогічну категорію в іншу професійну площину, а доводить її функціональну необхідність для тих професій, де робота з людиною, її станом, розвитком, життєвою ситуацією і ціннісними виборами є ядром професійної діяльності.

Важливим є й те, що формування педагогічної рефлексії розглянуто не ізольовано, а саме у процесі іншомовної підготовки. Такий підхід є продуктивним, оскільки іноземна мова у сучасній вищій освіті перестає бути лише навчальною дисципліною або інструментом професійної комунікації. У контексті підготовки майбутніх фахівців соціономічного профілю вона може і має виступати середовищем моделювання професійної взаємодії, розвитку діалогічності, самопрезентації, інтерпретації іншого, осмислення культурних відмінностей, а отже – простором рефлексивного професійного зростання. У цьому сенсі представлена дисертація демонструє важливий методологічний зсув: іншомовна підготовка постає не як допоміжний компонент освітньої програми, а як ресурс формування професійно значущих якостей майбутнього фахівця.

Актуальність дослідження посилюється також наявністю суперечності між об'єктивною потребою у фахівцях соціономічного профілю, здатних до рефлексивного аналізу власної діяльності, саморегуляції, професійної комунікації та етичного прийняття рішень, і недостатньою розробленістю цілісних педагогічних систем, які забезпечують формування цих якостей у процесі іншомовної підготовки. Саме на подолання цієї суперечності спрямовано мету дисертаційного дослідження.

Отже, тема дисертації Тетяни Володимирівни Кравчиної є своєчасною, науково значущою та практично затребуваною. Її актуальність визначається не лише потребами модернізації іншомовної підготовки у закладах вищої освіти, а й ширшим запитом сучасної професійної освіти – підготовкою фахівця, здатного не просто діяти, а усвідомлювати підстави, наслідки й

ціннісний зміст власної діяльності.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, характеризуються належним рівнем обґрунтованості, логічної послідовності та внутрішньої узгодженості. Авторка не просто розширює існуючі підходи, а фактично пропонує іншу оптику їх інтерпретації.

Дослідження вибудувано за чіткою науковою логікою: від теоретико-концептуального осмислення проблеми педагогічної рефлексії – до розроблення авторської системи її формування та експериментальної перевірки її ефективності. Такий підхід забезпечує цілісність дослідження і дозволяє простежити зв'язок між вихідними теоретичними положеннями та отриманими результатами.

Обґрунтованість наукових положень забезпечується комплексом чинників. Передусім варто відзначити ґрунтовний аналіз міждисциплінарної наукової бази, що охоплює педагогічні, психологічні та соціально-комунікативні підходи до розуміння феномена рефлексії. Авторкою чітко визначено понятійно-категоріальний апарат дослідження, у межах якого педагогічна рефлексія інтерпретується як інтегративне утворення, що поєднує когнітивний, емоційний і діяльнісний компоненти професійного самопізнання здобувача вищої освіти .

Високий рівень обґрунтованості засвідчує також розроблення структури педагогічної рефлексії, визначення її компонентів, критеріїв, показників і рівнів сформованості, що створює методично вивірену основу для її діагностики та формування у процесі іншомовної підготовки. Концептуально завершеною є запропонована авторкою система формування педагогічної рефлексії, яка має чітку блочну структуру (методологічно-цільовий, змістовий, операційно-процесуальний, оцінно-результативний блоки) і відображає взаємозв'язок усіх складників освітнього процесу .

Переконливість отриманих результатів забезпечується належною організацією педагогічного експерименту, поетапним впровадженням розробленої системи, використанням комплексу взаємодоповнювальних методів дослідження, що дало змогу отримати репрезентативні емпіричні дані та простежити динаміку змін досліджуваного явища.

Достовірність результатів підтверджується застосуванням методів математичної статистики, що забезпечує об'єктивність інтерпретації експериментальних даних і підсилює доказовість сформульованих висновків.

У цілому наукові положення, висновки та рекомендації, представлені в дисертації, є достатньо обґрунтованими, логічно взаємопов'язаними та такими, що випливають із результатів проведеного теоретичного й експериментального дослідження.

3. Наукова новизна і достовірність наукових положень дисертаційної роботи.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає у цілісному теоретико-методологічному обґрунтуванні та експериментальній перевірці системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки.

Концептуально значущим є те, що авторкою запропоновано новий підхід до осмислення педагогічної рефлексії – не лише як характеристики професійної діяльності педагога, а як універсального механізму професійного саморозвитку фахівців соціономічних професій. У дисертації обґрунтовано доцільність і правомірність розширення змістового поля поняття «педагогічна рефлексія» на діяльність психологів і соціальних працівників, що дозволяє розглядати її як інтегративний чинник їхньої професійної ефективності .

Наукову новизну становить розроблення авторської концепції формування педагогічної рефлексії, яка структурована за трьома взаємопов'язаними концептами – методологічним, теоретичним і технологічним. Така побудова забезпечує не лише пояснення досліджуваного

феномена, а й визначає логіку його практичної реалізації в освітньому процесі.

До суттєвих наукових результатів слід віднести:

– визначення структури педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю (мотиваційний, змістово-діяльнісний, результативний компоненти), а також критеріїв, показників і рівнів її сформованості, що створює підґрунтя для її діагностики та цілеспрямованого розвитку;

– обґрунтування системи формування педагогічної рефлексії, яка має блочну структуру і охоплює методологічно-цільовий, змістовий, операційно-процесуальний та оцінно-результативний компоненти, що відображають цілісність і динаміку освітнього процесу;

– визначення та експериментальну перевірку організаційно-педагогічних умов формування педагогічної рефлексії, серед яких особливе значення мають використання рефлексивного потенціалу інтерактивних технологій, організація діалогічної взаємодії та створення рефлексивно-розвивального освітнього середовища;

– розроблення комплексу форм, методів і технологій, що забезпечують інтеграцію когнітивного, комунікативного й особистісного розвитку здобувачів вищої освіти у процесі іншомовної підготовки.

Окремої уваги заслуговує ідея використання іншомовної підготовки як простору формування педагогічної рефлексії. Такий підхід має міждисциплінарний характер і демонструє нові можливості інтеграції мовної, професійної та особистісної підготовки майбутніх фахівців.

Достовірність наукових положень і результатів дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних позицій, адекватністю обраних методів меті та завданням дослідження, використанням комплексу взаємодоповнювальних теоретичних і емпіричних методів, достатнім обсягом вибірки, а також застосуванням методів математичної статистики для обробки результатів експерименту.

Отже, отримані результати мають наукову новизну, характеризуються теоретичною цінністю та достатнім рівнем достовірності, що дозволяє вважати їх вагомим внеском у розвиток теорії і методики професійної освіти.

4. Значущість отриманих результатів для науки і практичного використання.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає у розширенні та поглибленні наукових уявлень про сутність і механізми формування педагогічної рефлексії у здобувачів вищої освіти соціономічного профілю. У роботі уточнено зміст поняття «педагогічна рефлексія», а також обґрунтовано її функціональну роль як провідного механізму професійного саморегулювання та саморозвитку майбутніх фахівців. Важливим теоретичним здобутком є також розроблення структури педагогічної рефлексії, визначення її компонентів, критеріїв і показників сформованості, що створює підґрунтя для подальших наукових досліджень у цій площині.

Суттєвим внеском у розвиток теорії і методики професійної освіти є обґрунтування концепції та побудова цілісної системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю. Запропонована система має чітку структурну організацію, відображає логіку освітнього процесу та інтегрує методологічні, змістові й технологічні аспекти професійної підготовки. Це дозволяє розглядати її як теоретично завершену модель, придатну для подальшого розвитку й адаптації у різних освітніх контекстах.

Практичне значення отриманих результатів є вагомим і полягає у створенні та апробації комплексу методичних рішень, спрямованих на формування педагогічної рефлексії у процесі іншомовної підготовки. Зокрема, розроблено і впроваджено систему форм, методів і технологій (рефлексивні тренінги, кінотренінг, рефлексивний практикум, інтерактивні та проєктні технології), які забезпечують розвиток здатності до самоаналізу, саморегуляції та професійної комунікації майбутніх фахівців соціономічного профілю.

Практична цінність дослідження посилюється тим, що запропоновані авторкою підходи можуть бути використані у процесі викладання дисциплін іншомовної підготовки у закладах вищої освіти, у системі підготовки майбутніх психологів і соціальних працівників, а також у підвищенні кваліфікації фахівців соціальної сфери. Цінність отриманих результатів полягає в тому, що вони не залишаються на рівні теоретичних конструкцій, а мають чітко окреслену траєкторію впровадження.

Отже, результати дисертаційного дослідження мають вагоме теоретичне і практичне значення, сприяють розвитку сучасної педагогічної науки та можуть бути ефективно використані в освітній практиці закладів вищої освіти.

5. Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в наукових фахових виданнях.

Основні результати дисертаційного дослідження достатньо повно висвітлені у наукових публікаціях авторки.

Аналіз поданого списку наукових праць засвідчує, що ключові положення, теоретичні узагальнення та практичні результати дослідження відображено у публікаціях у вітчизняних і зарубіжних наукових виданнях, зокрема у статтях, індексованих міжнародними наукометричними базами, фахових виданнях категорії «Б», а також матеріалах науково-практичних конференцій.

Тематика публікацій охоплює основні аспекти досліджуваної проблеми – від теоретичного осмислення феномена педагогічної рефлексії до обґрунтування організаційно-педагогічних умов, розроблення структурно-функціональної моделі та представлення результатів експериментальної перевірки ефективності запропонованої системи.

Кількісні та якісні характеристики публікаційної активності автора свідчать про системність наукового пошуку, апробацію результатів дослідження у професійному науковому середовищі та їх відповідність вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня

доктора педагогічних наук.

Отже, результати дисертаційного дослідження достатньо повно відображені у наукових публікаціях автора.

6. Відповідність структури та змісту дисертації вимогам.

Структура дисертації є логічно виваженою, цілісною та відповідає вимогам, що висуваються до наукових праць такого рівня.

Дисертаційне дослідження має чітко вибудувану композицію, що забезпечує послідовне розгортання наукового пошуку – від обґрунтування актуальності та теоретичного аналізу проблеми до розроблення авторської системи формування педагогічної рефлексії та експериментальної перевірки її ефективності. Зміст кожного розділу є внутрішньо узгодженим, логічно пов'язаним із загальною метою та завданнями дослідження і спрямованим на їх реалізацію.

Позитивної оцінки заслуговує чітка структуризація матеріалу, наявність висновків до кожного розділу, що відображають проміжні результати дослідження, а також загальних висновків, у яких узагальнено основні наукові результати.

Зміст дисертації повною мірою відповідає заявленій темі, меті й завданням дослідження, а її структура забезпечує логічну завершеність і цілісність наукової роботи.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам та дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності.

Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, що відповідає вимогам, встановленим до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук.

Аналіз змісту дисертації, реферату та наукових публікацій здобувачки дає підстави стверджувати, що у роботі дотримано принципів академічної доброчесності. Усі використані наукові ідеї, положення та результати інших авторів мають відповідні посилання на джерела, що виключає наявність

неправомірних запозичень. Текст дисертації характеризується цілісністю, логічною завершеністю та авторським стилем викладу, а представлені результати дослідження є оригінальними та належать авторці.

Отже, дисертаційна робота виконана з дотриманням принципів академічної доброчесності та відповідає встановленим вимогам.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Відзначаючи вагомі наукові результати та безсумнівні здобутки Тетяни Володимирівни Кравчиної, вважаємо за доцільне звернути увагу на окремі дискусійні положення та зауваження, що мають характер наукової полеміки та не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження. Саме наявність таких дискусійних моментів і свідчить про те, що робота виходить за межі репродуктивного наукового мислення.

1. У дисертації ґрунтовно визначено концептуальні засади формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, що охоплюють методологічний, теоретичний і технологічний концепти. Водночас, на нашу думку, доцільним було б більш повно відобразити зазначені концепти у структурній моделі, представленій на рис. 3.5 с. 243 дисертації, що сприяло б цілісніщому сприйняттю авторської концепції дослідження.

2. Позитивно оцінюємо розроблення комплексу тренінгів (рефлексивного, саморегуляції, кінотренінгу, тренінгу формування та розвитку комунікативних умінь і навичок). На нашу думку, практична цінність дослідження була б ще вагомішою за умови ширшого представлення їх змістового й методичного наповнення у додатках, а не лише у вигляді програм.

3. У роботі значну увагу приділено гештальт-підходу, сутність якого розкрито у п. 4.1 «Особистісно-рефлексивні аспекти іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти соціономічного профілю». На наш погляд, логічнішим було б розмістити його у п. 3.2 дисертації, де висвітлено інші методологічні підходи та принципи системи формування педагогічної

рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки.

4. Дисертація містить значну кількість ілюстративного матеріалу (51 таблиця та 33 рисунки), що, безумовно, посилює її наочність. Водночас окремі кількісні характеристики констатувального етапу експерименту доцільно було б подати більш узагальнено й компактно.

5. У п. 1.1 «Аналіз базових понять дослідження» детально розкрито сутність понять «рефлексія» та «педагогічна рефлексія», її види, функції, взаємозв'язки з іншими психічними процесами, а також споріднені поняття. Водночас, на нашу думку, дещо більше уваги варто було б приділити характеристиці соціономічних професій у контексті специфіки дослідження.

Зазначені зауваження мають характер наукової дискусії, спрямовані на подальший розвиток порушеної проблематики і не знижують загальної високої оцінки дисертаційного дослідження.

9. Загальний висновок.

На підставі всебічного аналізу змісту дисертації, наукових публікацій здобувачки та результатів проведеного дослідження можна констатувати:

1. Дисертація Кравчиної Тетяни Володимирівни на тему «Теорія та практика формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, у якому розв'язано актуальне наукове завдання, що має важливе значення для розвитку теорії і методики професійної освіти.

2. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, є обґрунтованими, логічно послідовними, характеризуються науковою новизною та достатнім рівнем достовірності.

3. Запропонована авторкою система формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю є теоретично обґрунтованою, експериментально перевіреною та має практичну цінність для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти.

4. Результати дослідження мають вагоме теоретичне і практичне значення, а їх впровадження в освітню практику підтверджено відповідними довідками.

5. Дисертаційна робота відповідає вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а також вимогам Міністерства освіти і науки України до докторських дисертацій.

Дисертація залишає враження концептуально цілісної роботи і її варто розглядати не як завершення певного наукового пошуку, а як точку відліку для подальшого осмислення ролі рефлексії у професійній підготовці фахівців соціономічного профілю. З огляду на зазначене, вважаємо, що Кравчина Тетяна Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук,
професор,
завідувач кафедри психології
та педагогіки
ВНЗ «Університет імені Альфреда
Нобеля» Наталія ВОЛКОВА

Підпис
д.пед.н., проф. Волкової Н. П.
ЗАСВІДЧУЮ

Учений секретар
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»
доктор педагогічних наук, професор Ольга ЛЕБІДЬ